

TASVIRIY SAN'AT ASARLARI TAHLILIDA USLUBLAR VA YONDASHUVLAR.**(Rassom va o'qituvchi P. P. Benkov hayoti va ijodi misolida)****Azizbek Odiljonovich Maxmudov**

Andijon davlat pedagogika instituti Tasviriy san'at va musiqa ta'limi kafedrası o'qituvchisi

Azizbek177@mail.ru**No'monova Manzura Toshtemir qizi**

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi ta'lim yo'nalishi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14976307>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tasviriy san'at asarlarini tahlil qilishning asosiy uslublari va yondashuvlari ko'rib chiqiladi. Xususan, mashhur rassom va pedagog Pavel Petrovich Benkovning ijodi misolida san'at asarlarini tahlil qilishning estetik, tarixiy, uslubiy va psixologik yondashuvlari o'rganiladi. Benkovning asarlari milliy va zamonaviy san'at an'analari uyg'unligining yorqin namunasi sifatida baholanadi. Shuningdek, uning pedagog sifatidagi faoliyati va o'zbek tasviriy san'ati rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Ushbu maqola san'atshunoslar, o'qituvchilar va talabalarga tasviriy san'at tahlili bo'yicha ilmiy-nazariy yondashuvlarni tushinishda yordam beradi.

Kalit so'zlar: Rassomlik, maktab, teatr, akademiya, dekorativ, oqituvchi, me'morchilik, ijodiy, madaniyat, tasviriy san'at, san'at asari tahlili, uslub, yondashuv, P. P. Benkov, san'atshunoslik, pedagogika.

ПРИЕМЫ И ПОДХОДЫ В АНАЛИЗЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА**(По материалам жизни и творчества художника и педагога П. П. Бенкова)**

Аннотация. В данной статье будут рассмотрены основные стили и подходы к анализу произведений изобразительного искусства. В частности, на примере творчества известного художника и педагога Павла Петровича Бенкова исследуются эстетический, исторический, методологический и психологический подходы к анализу произведений искусства. Работы Бенкова ценятся как яркий пример гармонии традиций национального и современного искусства. Также будет проанализирована его деятельность в качестве педагога и вклад в развитие узбекского изобразительного искусства. Эта статья поможет искусствоведам, преподавателям и студентам понять научно-теоретические подходы к анализу изобразительного искусства.

Ключевые слова: Живопись, школа, театр, академия, декоративный, просветительский, архитектура, творчество, культура, изобразительное искусство, анализ произведений искусства, стиль, подход, П. П. Бенков, искусствоведение, педагогика.

TECHNIQUES AND APPROACHES IN THE ANALYSIS OF WORKS OF FINE ART**(Based on the life and work of the artist and teacher P. P. Benkov)**

Abstract. This article will consider the main styles and approaches to the analysis of works of fine art. In particular, using the example of the work of the famous artist and teacher Pavel Petrovich Benkov, aesthetic, historical, methodological and psychological approaches to the analysis of works of art are explored. Benkov's works are appreciated as a vivid example of the harmony of the traditions of national and modern art. His work as a teacher and contribution to the development of Uzbek fine arts will also be analyzed. This article will help art historians, teachers and students to understand scientific and theoretical approaches to the analysis of fine art.

Keywords: Painting, school, theater, academy, decorative, educational, architecture, creativity, culture, fine arts, analysis of works of art, style, approach, P. P. Benkov, art criticism, pedagogy.

1. Ta'rif (Identifikatsiya): Asarning nomi, muallifi, yaratilgan yili, uslubi va qo'llanilgan texnik vositalar aniqlanadi. Bu bosqichda asarning tarixiy konteksti, janri va maktabi haqida asosiy ma'lumotlar beriladi. Talabalarga yoki tahlilchilar uchun asarning asosiy mohiyatini tez va aniq tushunishga yordam beradi.

2. Tavsif (Deskriptsiya): Asarning kompozitsiyasi, ranglar palitrasi, yorug'-soya o'yinlari, shakl va chiziqlarning o'zaro bog'liqligi batafsil tasvirlanadi. Bu bosqichda asarning tashqi jihatlari emas, balki vizual va estetik xususiyatlari chuqur ko'rib chiqiladi. O'quvchilar va tadqiqotchilar uchun san'at asarining ifodaviy vositalarini tushunishga yordam beradi, ularga tasviriy san'at elementlarini ongli ravishda tahlil qilish imkonini beradi.

3. Tasnif (Klassifikatsiya): Asar ma'lum bir san'at yo'nalishi yoki janriga mansubligi bo'yicha tasniflanadi. Bu jarayonda asarning ma'naviy va estetik qiymati tahlil qilinadi, boshqa asarlar bilan solishtiriladi. Asar joylashgan madaniy kontekstni anglashga, uni boshqa san'at namunalaridan farqlashga va umumiy rivojlanish jarayonida uning o'rnini belgilashga xizmat qiladi.

Natija: Ushbu uch bosqichli tahlil rassomning ijodiy mahoratini, asarning badiiy g'oyasini va uning san'at tarixidagi o'rnini chuqur anglash imkonini yaratadi. Bu esa, ayniqsa, tasviriy san'atni o'qitish yoki mobil ilovalar orqali interaktiv o'rgatish loyihalarida juda foydali bo'lishi mumkin!

PAVEL PETROVICH BENKOV.

(tug'ilgan: 1879-yil 20-dekabrda, vafot etdi: 1949 yil 16 yanvar, 69 yoshda)

P.P.Benkov 1879 — (20 dekabr) 1879, Qozon — 16 yanvar 1949, Samarqand) — sovet rassomi, rassom, grafika, teatr bezakchisi, o'qituvchi. O'zbekiston SSR Xizmat ko'rsatgan rassomi, Qozon rassomlik maktabi va Samarqand rassomlik maktabi o'qituvchisi.

P.P.Benkov 1895 yilda u Qozonda yangi ochilgan badiiy maktabning birinchi o'qishga kirib, uni 1901 yilda tugatdi, o'sha yili Sankt-Peterburgdagi Imperator badiiy akademiyasi qoshidagi Oliy badiiy maktabga o'qishga kirdi. 1902 yilda u D. N. Kardovskiy ustaxonasiga tayinlangan bo'lib, ayni paytda, o'z tashabbusi bilan I. E. Repin bilan darslarga qatnagan.

O'qish paytida u ko'p sayohat qildi: 1900-yillarda Uralda Vogullar hayotini o'rgangan, akademiya stipendiyasi sifatida, Frantsiyaga sayohat qilgan, u erda Parijdagi Julianning xususiy

maktabida saboq olgan (1905), Italiyaga (1906, 1908), Ispaniyaga (1908) sayohat qilgan. U Imperator badiiy akademiyasi qoshidagi Oliy badiiy maktabni tamomlagan (1909), "Taqdirda bo'ysunish" tanlov ishi uchun rassom unvonini olgan (saqlanmagan).

1909-yilda Qozon rassomlik maktabida o'qituvchi sifatida qaytdi (1909-1929 tanaffuslar bilan). 1913-1918-yillarda Qozon shahar teatrida dekoroner bo'lib ishlagan.

1919-1920-yillarda Irkutsk va Omsk teatrlarida dekorativ bo'lib ishlagan. 1921-yilda Qozonga qaytib, Qozon oliy davlat badiiy-texnik ustaxonalarida (sobiq Qozon rassomlik maktabi) dars berishni davom ettirdi, Qozon teatrlari - rus drama teatri (1924-1925) va Tatar akademik davlat teatri (1926-1927) bilan hamkorlikni qayta tikladi.

1922 yilda u inqilobiy Rossiya rassomlari uyushmasiga, 1923 yilda inqilobiy Rossiya rassomlari tatar uyushmasiga a'zo bo'ldi. U davlat muassasalari buyurtmalarini bajardi, yangi tuzumning jamoatchilik talabiga javob berdi: V. I. Lenin (1924, saqlanib qolmagan), L. N. Tolstoy (1925 (?)), yozuvchi G. Ibragimov (1926) va boshqalarning portretlari.

1928 yilda u birinchi bor Buxoroga borgan, 1929-1930 yillarda O'rta Osiyoga ikkinchi safarini amalga oshirdi va bu safar davomida Buxorodan tashqari, Xiva va Samarqandga ham tashrif buyurdi. 1930-yilda u nihoyat Qozondan Samarqandga ko'chib o'tdi.

1931-1949 yillarda Samarqand rassomlik maktabining yetakchi o'qituvchilaridan biri bo'lib, 1936 yilda SSSR san'at maktablari Butunittifoq tanlovida birinchi o'rinni egallagan.

1939-yilda unga O'zbek SSR Faxriy rassomi unvoni berilgan.

Ulug' Vatan urushi paytida Pavel Petrovich jangovar tuvallarni bo'yamagan, balki ko'plab targ'ibot plakatlarini yaratgan. 1949-yilda Samarqandda vafot etgan.

Rassom Pavel Petrovich Benkov: Sharqdan

hayratga tushgan

Benkov P.P., «Buxorodagi yopiq bozor», 1920-1920 yillar, tuval ustiga yog', 135 x 128 sm, Sharq san'ati davlat muzeyi

1917 yilgi Oktyabr inqilobi ko'p jihatdan bo'ronning dahshatli elementlariga o'xshash edi. Novdalardan yirtilib, havoga ko'tariladigan, g'azablangan shamolda aylanib, oltin kuz barglarini cheksiz masofalarga olib boradigan kuz shamolining achchiq shamoli. Rus impressionizmining "oltin asri" ning oxirida ishlagan ko'plab ajoyib rassomlarning taqdiri xuddi shunday edi. Buyuk ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarning shafqatsiz kuchining irodasi bilan ular o'z ona penatlaridan uzoq bo'lib, o'z kelajagini mutlaqo boshqa lir va muzlarga ishonib topshirdilar.

Ba'zilar uchun bu muqarrar fojia, umr bo'yi drama, umidlar va karyeralarning buzilishi bo'ldi. Boshqalar uchun, aksincha, ilhomning yangi cho'qqilariga, ijodiy kuchlarning tubdan turli manbalariga eshiklar ochildi.

Benkov P.P., "T.A. Popovanning portreti", 1910-1920, tuval ustiga yog', 67,5 x 49,5 sm, Tatariston Respublikasi tasviriy san'at davlat muzeyi.

Ikkinchisi orasida bizning bugungi qahramonimiz bor edi, kim uzoq uchun o'z ona Qozonni tark etgan, ayni paytda qo'rqinchli va jozibali bir evropalik ongini jozibali, O'rta Osiyo kengliklari. Ammo bu erda, sirli go'zal qadimiy me'morchilik va mulohazali cho'l landshaftlari orasida, abadiy mistik Sharqning juda yuragida, hayotning o'ziga xos, ko'p ming yillik ritmi bilan pulsatsiyalovchi, u, Pavel Petrovich Benkov, Taqdirning irodasi bilan, o'zining haqiqiy chaqiruvini topishga taqdir etiladi. Dunyoga haqiqiy ijodiy "men" ni ochish uchun.

P.P. Benkov, "Xivinka qizi", 1931, tuval ustiga yog', 100 x 117 sm, Sharq san'ati davlat muzeyi

Sharq jozibasining muqaddas va hal qilinmaydigan siri asta-sekin o'tkir ongni egallab, rassomning nozik qalbini o'ziga tortdi. Biroq, bunda g'ayrioddiy narsa yo'q. Shunday qilib, g'azablangan Aleksandrning beparvo jasur hetairoi va mag'rur Rim konsullari bilan turli vaqtlarda sodir bo'ldi; Bu yerlarni zabt etish uchun kelgan, lekin oxir-oqibat, o'zlarini bilmasdan, ularning go'zalligidan hayratga tushgan va ularning yangi organik qismidan boshqa narsa

bo'lmagan o'zlarini solih Britaniya elchilari va qattiqqo'l mo'g'ul temniklari bilan ham shunday edi.

Qishloq va Buxoro... ular maxsus nutqdir. Ularda, olmos qirralarida bo'lgani kabi, qabilalar va xalqlar, madaniyat va urf-odatlar, hayot va urf-odatlar, butun tsivilizatsiyalarning gullab-yashnashi va yo'q bo'lib ketishi abadiy aks etadi, sinadi va rang va yorug'likning cheksiz raqsida harakatlanadi. Har doim kesishgan manfaatlar va o'zgaruvchan falsafalar, dunyoga, hayotga, o'ziga va boshqalarga qarashlar va qarashlarning extravaganzasi bo'lgan va bo'ladi... Va oxir-oqibat, Markaziy Osiyo cho'li kabi quruq qoldiqda Sharq har doim g'alaba qozonadi. U g'olib chiqmaydi, balki iste'mol qiladi; U hukmronlik qilmaydi, lekin zabt etadi, yo'ldan ozdirmaydi, balki sizni sevib qoladi. Chunki u har doim ichki hamkasblariga qaraganda chuqurroq, murakkab va dono bo'ladi.

Diqqatli (va sabrsiz) o'quvchi bizdan albatta so'raydi: "Nima uchun bu uzoq va g'alati yarim tarixiy va psevdofalsafiy ma'ruza? Uning Benkovning tasviriy merosiga qanday aloqasi bor?" Gap shundaki, aziz o'quvchi, o'tgan asrning 20-yillarida Sovet Markaziy Osiyoning shu lirik, afsonaviy, psixologik va taktik-texnik (hazil) xususiyatlari to'plami Pavel Petrovichning ijodiy shakllanishi fenomenini uyg'otdi. Bu erda uning cho'tkasi harakatlari keng va "qattiqlik" ga ega bo'lib, kompozitsiyalar mustaqillik va jonlilikka ega bo'ladi. Soyali hovlilar va kvadratlarning qizil-issiq toshlari, hayotbaxsh namlik bilan maftunkor favvoralar va keng, yorqin, quyosh bilan to'lib ketgan eski kvartiralar - bularning barchasi endi unga oson va bepul. Impressionizmning aniq va iste'dodli ravishda qayta talqin qilingan elementlari, shuningdek, uning yangi "kichik vatan" aurasini va rangi ustaga bergan ilhomning ulkan kuchining qadriyatidir.

P.P. Benkov, "Eski Buxoro mahallasi",
1920-1930

Xulosa: Òzbekistonda tasviriy san'atni shakillantirishda milliy kadrlar etishtirishda uning ximatlari katta bolgan uning asarlari ko'plab mamlakatlar muzeylari tomonidan sotib olingan . Milliy san'atimiz rivojiga katta hissa qo'shgan ijodkordir. Uning asarlari xalqimizning tarixi, madaniyati va urf-odatlarini aks ettirib, milliy san'atimizni xalqaro maydonda tanitishga xizmat qilgan. Milliy madaniyatning boyligi va rang-barangligini o'zlarining asarlarida aks ettirib kelajak avlodlar uchun meros qoldirgandr.

Keling endi P.P.Benkovning "Eski Buxoro mahallasi" asarini uch bosqichli taxlilini va baddiy jihatdan taxlilini ko'rib chiqamiz.

Tasvir ta'rifi: Ushbu asar nomi "Eski Buxoro mahallasi", P.P.Benkov tomonidan 1920-1930 yillar oralig'ida ishlangan. Asarda yorug' rangtasvir texnikasida ishlangan bo'lib, unda O'rta Osiyo yoki Sharqona muhit aks etgan. Tasvirda ayollar hovli yoki mahalliy kanal (ariq) bo'yida kundalik turmush tarzi bilan band bo'lishgan. Old planda ayol kishi suv bo'yida o'tiribdi, uning yonida ipak ro'mol va ko'za joylashgan. Orqa fonda esa boshqa ayollar suv olish yoki kir yuvish bilan band. Daraxtlar va quyosh nuri rasmga yorqinlik va jonlilik baxsh etgan.

Tasvir tavsifi: Asarda an'anaviy sharqona qishloq manzarasi aks etgan. Asosan, kundalik hayotda suv bilan bog'liq sahna tasvirlangan bo'lib, u odatdagidek jamiyatdagi ayollarning rolini ta'kidlaydi. Chizilgan yorug'lik, akslar va soyalar rasmning tabiiy va samimiy kayfiyatini oshiradi. Suv yo'lining chiziqli kompozitsiyasi tasvirni chuqurlik bilan boyitgan.

Tasvir tasnifi:

- **Janr:** Maishiy janr (kundalik hayotni aks ettiruvchi sahna).
- **Uslub:** Realistik impressionizm (yorug'lik va atmosferani tabiiy ifodalash).
- **Material:** Yog'li bo'yoq (tuval ustiga yog').
- **Mavzu:** O'rta Osiyo qishloq hayoti, ayollarning turmush tarsi (rassom aks ettirgan yillar oralig'ida).
- **Badiiy ta'sir:** Iliq, tinchlantiruvchi, an'anaviy qadriyatlarni aks ettiruvchi.

Asarni badiiy jihatdan ham taxlilini ko'rib chiqamiz.

Kompozitsiya va makon tuzilishi: Rasmning asosiy kompozitsiyasi diagonal chiziqlar orqali qurilgan. Suv oqimi rasmning markaziy o'qidan o'tib, tomoshabinning nigohini ichki chuqurlikka yetaklaydi. Old planda o'tirgan ayol asosiy vizual markaz bo'lib xizmat qiladi, orqa

fondagi figuraviy kompozitsiya esa sahnaga harakat va dinamika beradi. Daraxtlar va devorlar tasvirni tabiiy ramka ichiga joylashtirib, kompozitsiyaning yaxlitligini ta'minlaydi.

Rang gamma va yorug'lik: Rassom iliq va pastel ranglarni ishlatgan. Yashil, jigarrang, och sariq va qizg'ish ohanglar tabiiylik va sokinlik hissini uyg'otadi. Quyosh nuri barglar orasidan o'tib, yorug'lik va soyalar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni yaratadi. Bu texnika impressionizmga yaqin bo'lib, rassom yorug'lik va atmosferaning o'zgaruvchan tabiatini aks ettirishga harakat qilgan.

Chizg'i va faktura: Cho'tkaning yumshoq va tez harakatlantirilgan izlari natijasida suyuqlik va tabiiylik seziladi. Suv, matolar va daraxtlarning teksturasi erkin va yengil brushstroke texnikasi yordamida ifodalangan. Ayrim joylarda noaniq chiziqlar va bo'yoqning bir-biriga aralashib ketishi harakat va tabiiylik tuyg'usini kuchaytiradi.

Tasviriy vositalarning ma'naviy talqini:

- **Suv elementi** – hayot manbai sifatida ishlatilgan bo'lib, u poklik, hayotiylik va turmushning ajralmas qismi sifatida tasvirlangan.

- **Ayollar obrazlari** – ular mahalliy madaniyat va jamiyatda an'anaviy hayot tarzi va jamoaviy mehnatning muhimligini ko'rsatadi.

- **Daraxtlar va quyosh nuri** – ilqlik va osoyishtalikni ifodalaydi, hayotning sokin va muvozanatli kechayotganidan darak beradi.

Uslubiy ta'sir va san'at yo'nalishi: Bu asar impressionizmga yaqin bo'lib, rassom yorug'lik, rang va tabiiy muhitni jonli ifodalashga e'tibor bergan. Shu bilan birga, an'anaviy Sharqona badiiy uslublar ham sezilarli: muhit tasvirining bejirimligi, etnografik detallarning mavjudligi va kompozitsiyaning tabiiyligiga urg'u berilgan.

Xulosa. Rasm o'zining rang-barangligi, yorug'lik o'yinlari va tabiiy ifodasi bilan o'ziga xos badiiy qiymatga ega. U nafaqat vizual go'zallikni, balki madaniy va turmush tarzi haqidagi chuqur ma'nolarni ham ifodalaydi. Shu bois, u O'rta Osiyo san'atining nafaqat tasviriy, balki madaniy-estetik jihatdan ham qimmatli namunalardan biri hisoblanadi.

P.P.Benkovning hayoti va ijodi orqali tasviriy san'at asarlarini tahlil qilishda turli uslublar va yondashuvlardan foydalanish mumkin. Badiiy uslub, tarixiy kontekst, rassomning shaxsiy tajribasi, ijodiy metodlar va semiotik tahlil kabi jihatlar asarning chuqur ma'nolarini ochishga yordam beradi. Benkovning asarlari nafaqat O'zbekiston madaniyatini, balki uning shaxsiy dunyoqarashini ham aks ettirgan holda, san'at tarixida muhim o'rin tutadi. Uning ijodi orqali tasviriy san'at asarlarini tahlil qilish, san'atning ijtimoiy, madaniy va shaxsiy jihatlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

REFERENCES

1. S.F.Abdirasilov. (2012) “Tasviriy san’at o’qitish metodikasi” Toshkent.
2. B.Boymetov. (2007) “QALAMTASVIR”, Toshkent: “ILM -ZIYO” nashriyoti.
3. B.N.Oripov. (2012) “Tasviriy san’at va uni o’qitish metodikasi”, Toshkent: “ILM -ZIYO” nashriyoti.
4. A.Ikramjonov. (2015). Zamonaviy o’zbek grafikasi. Toshkent: Badiiy adabiyot nashriyoti.
5. U.Tansiqboev. (2008). O’zbek tasviriy san’ati tarixidan sahifalar. Toshkent: O’zbekiston nashriyoti.
6. V. Burmakin. (2008) “San’atning nazariy tamoyillari”, Moskva: Nauka nashriyoti.
7. O.N.Shomurodov,.(2021) “Tasviriy san’at tarixi”, Buxoro: Durdona nashriyoti.
8. O’zbekistonni ikkinchi vatani deb bilgan Benkov, Ulug’bek Mahmirzayev, O’za,
<https://uza.uz/posts/339252>.